

En **JOAN MARAGALL**

y la Lliga del Bon Mot

IMPREMPTA DE P. SANMARTI

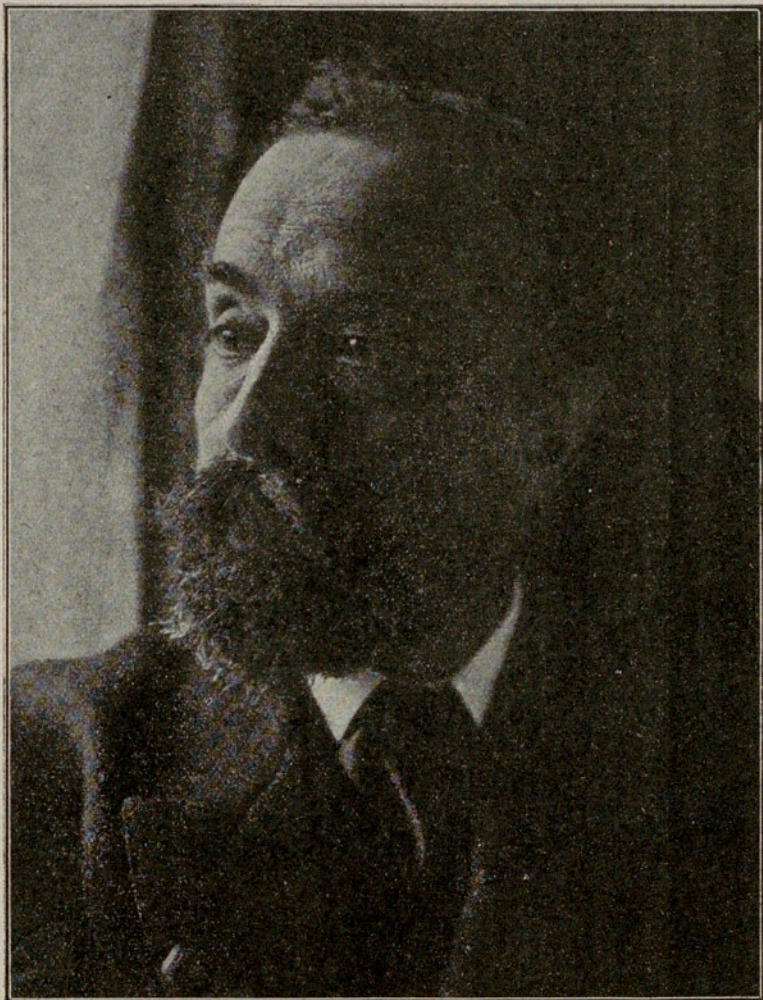
: CASP, 32. — BARCELONA :

RF-1-7

En JOAN MARAGALL
y la Lliga del Bon Mot



R. 12974



† en Barcelona el 20 de Desembre de 1911

Elogi de la paraula

Jo crech que la paraula es la cosa més meravellosa d'aquest món, perque en ella s'abrassen y's confonen tota la maravel·la corporal y tota la maravel·la espiritual de la nostra naturalesa.

¡Oh! quina cosa més sagrada ¡Diu Sant Joan!: «En el principi era la paraula, y la paraula estava en Déu y la paraula era Déu»; y diu que per ella foren fetes totes les coses; y que la paraula's feu carn y habità en nosaltres. ¡Quín abím de llum, Deu meu!

Ab quín sant temor, donchs, no hauríem de parlar! Haventhi en la paraula tot el misteri y tota la llum del món, hauríem de parlar com encantats, com enlluernats. Perqué no hi hà mot, per ínfima cosa que'ns representi, que no haja nascut en una llum d' inspiració, que no reflecti quelcòm de la llum infinita que infantà al món. ¿Còm podem parlar fredament y en tanta abundancia? Per això'ns escoltem els uns als altres comunament ab tanta indiferencia: perqué l'habitud del massa parlar y del massa sentir ens enterboleix el sentiment de la santetat de la paraula. Hauríem de parlar molt menys y sols per un fort anhel de expressió: quan l'esperit s' extremeix de plenitut y les paraules brollen com les flors en la primavera: una a una, y no pas en totes les branques, sinó com a sort d' una branca. Quan una branca ja no pot més de la prima-

vera que té a dintre, entre les fulles abundantès brolla una flor com expressió meravellosa. ¿No veyeu en la quietut de les plantes l' admiració d'haver florit? Aixís nosaltres quan brolla en nostres llavis la paraula veritable.

¿No heu sentit may els enamorats com parlen? Semblen uns encantats que no saben lo que's diuen. Fan un parlar tot trencat entre la llum abundant de les mirades y la plenitut del pit bategant. Y aixís les llurs paraules són com flors. Perqué, abants l'amor no parla, quin bull de vida en totes les branques del sentit quin! voler dir els ulls... y, quan s'encreuen ardentes les mirades, quin silenci! ¿No vos heveu trobat may en un bosch mólt gran, ab aquella quietut plena de vida que sembla una adoració de tota la terra? Donchs aixís adoren les ánimes dels enamorats en el brill silencios de les mirades. Y en brolla per fi una música animada, oh meravella! una paraula. ¿Quina? Qualsevulla; però, com que porta tota l' ànima del terrible silenci que l'ha infantada, siga quina siga, proveu de sotjar-ne 'l sentit: debades: no arrivaren may al fons.....

Aixís parlen, també, els poetes. Son els enamorats de tot lo del món, y també miren y s'estremeixen mólt abans de parlar. Tot ho miren encantats y després se posen febrosos y tanquen els ulls y parlen en la febre: llavors diuen alguna paraula creadora y semblants, a Déu en el primer día del Génesis del caos ne surt la llum.

.....

Aprengueu a parlar del poble: no del poble vanitós que vos feu al voltant ab les vostres paraules vanes, sinó del que's fa en la senzillesa de la vida davant de Déu tot sol. Aprengueu dels pastors y dels mariners.

¡Quant contemplar uns y altres en silenci la magestat del món allíon l'esperit batega ab ritme lliure y gran! ¡Quanta immensitat han reflectit en els ulls, quanta bellesa de cels blaus y de prats verds y de mars mudant sovint de color com el rostre d'una verge, y de llunes y sols, y de

boires grises y plujes térboles! ¡Quant vent han sentit llurs orelles y quantes rítmiques onades, y els trons que s'acosten y s'allunyen, y el bruelar dels bous y crits misteriosos en l'espai! ¡Quanta flaira d'aigua salada y herba fresca, y com llurs sentits han sigut amorosament tocats per totes les coses pures! Llurs faccions n'estàn com encantades y parlen rarament, però, quan parlen, llurs paraules són plenes de sentit.

Recordo un jorn pel nostre Pirineu a ple mitj-día, que avençavem perduts per les altes soletats: en el desert de pedra onejanta havíem marrat tot camí, y debades interrogavem ab ull inquiet la muda immensitat de les montanyes immòbils. Sols el vent hi cantava ab interminable crit. De sobte, en el crit del vent sentím un esquelleig invisible; y nostres ulls astorats, poch fets a aquelles grandeses, tardaren mólt en ovirar una engaçada que en un clot de rara verdor peixia. Esperançats ens hi encaminárem fins a trobar el pastor ajaçat al costat de l'olla fumejanta que'l bailet, de genolls en terra, atentamen vigilava. Demanàrem camí, y l'home, que era com de pedra, girà els ulls en son rostre estàtich, alçà lentament el braç signant una vaga dreuera, y mogue'ls llavis. En la atronadora maror del vent, que engolfia tota veu, suraven sols dugues paraules que el pastor repetia toçudament. «Aquella canal... y signava enllà, vagament cap, amunt de les montanyes. «Aquella canal...» Que eren belles les dugues paraules entre'l vent gravement dites! ¡Que plenes de sentit, de poesia! La canal era el camí, la canal per on se escorren les aigües de les neus foses. Y era no qualsevulla, sinó «aquella» canal: aquella que ell conexia ben bé entre les altres per fesomia certa y propria: era alguna cosa aquella canal tenia una ànima: era «aquella canal...» ¿Veyeu? Pera mí això es parlar...

Recordo una nit a l'altra banda del Pirineu, en «aqueres mountines que taa hautes sount,» que sortí de la fosca una nena que captava ab veu de fada. Vaig demanarli que'm digués quelcom en la seva llengua

propria, y ella, tota admirada, signà'l cel estrellat, y feu no més aixís: «Lis esteles....» Y'm semblá que també això era parlar.

Recordo més recent un cap-al-tard en una punta de la costa cantàbrica ont els ponents són bells. La gent hi venía a veure pondre-s el sol en el mar. Venien enraonant, però en sent allá tothom callava davant del mar, que mudava de colors. Vingueren dos homes de mar silenciosos y's plantaren davant la cosa immensa; y per bona estona l'un al costat de l'altre callaren. Després, l'un, sens moure-s ni girar-se al company, li digué: Mira.» Y tothom que ho sentí mirà endavant, reient cadascú una meravella propia. També allò era parlar; y lo que no es aixís, paraules vuides.

«Aquella canal»... «Lis esteles»... «Mira»... Paraules que duen un cant a les entranyes, perquè naixen en la palpitació rítmica de l'Univers. Sols el poble ignocent pot dir-les, y'ls poetes redirles ab ignocencia més intença y major cant: ab llum més reveladora. Perqué'l poeta es l'home més ignocent y més sabi de la terra.

Y quan els poetes sàpiguen ensenyàr-nos-el aquet llenguatge sublífm.. Tots parlarem mitg cantant ab veu sortida de la terra de cadascú, menyspreuant l'artifici de llengües convencionals, y cadascú s'entendrà no més ab qui s'hagi d'entendre; però quan parli del fons de l'ànima ab amor, se farà entendre de tots aquells que en encantament d'amor l'escoltin: perquè en amor succeix aixó, que mitj entendre una paraula es entendre-la més que entendre-la del tot.

No es pas la harmonía de fóra la desitjable, sinó la de dintre; que no es pas pel soroll de les paraules que tots els homes som germans, sinó per l'esperit únich que les fa brollar diferents en la varietat misteriosa de la terra.

Y aquell esperit cal cercar-lo a través d'aquesta varietat misteriosa, tractant la paraula com cosa sagrada, inviolable parlant cadascú ab sant amor la llengua ignoscenta del poble en que Déu l'ha posat; donat-li ella

son verb creador, parlant sols en plenitut de sentit y puresa d'expressió, y estalviant temerosament el sacrilegi de la paraula artificiosa o grollera.

.....

Jo tinch fe sobre tot en la conversa, perquè es el modo més natural de comunicació verbal y conté en germe tots els altres. Hi há en ella una penetració més forta dels esperits, que s' hi ponderen y equilibren. Que quan un dels que enraonen té que dir més que l's altres sobre una cosa, brolla naturalment el discurs sense la afectació del discurs-epectacle, en el que, entre 'l qui parla y 'ls quins escolten, s'obre com una vall isoladora; que quan en la conversa un es mogut a explicar als altres lo que més sab, y'ls altres callen o bé interroguen, a fi d'apendre, torna-s lliçó profitosa com més espontaniament sollicitada y inolidable per lo viva; que en la conversa són fecondades moltès passades lectures, y ens estimula a altres de noves; que la discussió hi es menys encarcarada que en públich, menys tocada d'amor propri, y més lluminosa y atemperada per les variades sortides de l'un y de l'altre; que en la conversa, per fí, quan es dignament usada, la paraula hi vola lliure y graciosa, ab tota la puresa del seu oríge y tota la magestat del seu contingut diví.

.....

.....

Y are, a Déu siau: massa he parlat. Volgut hauria, ja que pera parlar-vos en aquest acte'm triáreu, no haver-vos dit sinó paraules vives com donant-vos exemple per tot l'any. Més prou conech que he dit moltes coses vanes: aprofiteu l'haver-les escoltades ab paciencia pera desafugir-vos de llurs semblantes; y aixís, encare que per contrast, vos hauré donat algún bon exemple. Y si alguna paraula viva haveu sentit (que jo sé

que alguna n'hi hauré posada, perquè, escrivint aquest discurs, més d'un cop una febre delitosa m'ha fet tremolar el pols y mos ulls s'han enterbolit), si haveu sentit una paraula viva, una sola,... llevores feliç jo, feliços vosaltres. A Déu siau.

Fragments del discurs presidencial en l'Ateneo Barcelonés. — Sessió inaugural del curs Acadèmic de 1903 a 1904.

A Iyon L'Escop

¡ñlerfal

Sí; el poble catalá és molt malparlat: heusaquí la grossa tara d'aquet poble. Fá pena, fá vergonya, fá pietat, fá fástich, sentir la nostra llengua tan baixament esmerçada. Perque, més que res, és baixesa. Fins la blasfemia, aquesta tremenda expressió de la rebeldia destructora, en boca del nostre poble, sol perdre sa misteriosa grandesa satánica, y resta sense ales pera assaltar el cel, y cau indecent, baixa, y res més.

No li cal ira al renech del nostre poble: renega per vici, per peresa d'expressió, per voluntat de revolcarse en lo ínim. Fixeuse en la calitat de la nostra blasfemia; fixeuse en la ocasió; en el tó de la veu: no hi trobareu més que'l gust de dir una paraula baixa, per omplir un buit de la conversa, per trista gracia, per broma... o per impotencia devant de qualsevol obstacle: perque'l cavall ensopega, perque la corda té un nús, perque'l cigarro no tira. No horroritza la nostra basfemia: fá fástich. Y fá tristesa; y gairebé desesperació.

Perque, involuntariament, un mesura molt baix el límit de l'ascensió d'un poble que dú tal pés de fanch lligat als peus. Sospeseulo, sospeseulo bé, aquet fanch. Tots podem ferho, perque ningú de nosaltres

n'está lliure. N'hi há que no blasfemen, però ¿qui no malparla? ¿Qui de nosaltres no cedeix al prurit de la paraula baixa, de la paraula obscena, de la interjecció posada de quan en quan, quasi simétricament, com puntal de la frase parlada catalana? Oh! malhaurada frase, malhaurada llengua que tals puntals necessita! Malhaurada arquitectura oral, malhaurat poble que sols així sab sostenir la energia de la seva llengua, y així la caracterisa!

Una vegada, tornava jo de terres estrangeres, y vaig aturarme en una ciutat poch abans de passar la ratlla de França. Y allí en la estació mateixa ferí mon sentit una locució innoble. El cor me feu un salt. Ja era a Catalunya. Així se'm feya coneixedora la patria. Y mes galtes s'enrogiren com per una bofetada.

¡Aquet verb malhaurat que tenim pera expressar tota mena d'energia! No diem: fer, diem la mala paraula. Donar, ferir, burlar, posar, pendre, enganyar, llençar, menjar, beure, escriure, llegir, tot ho vol dir aquesta paraula malhaurada: tota acció's resum en ella, y son significat enclou tots els significats: com si en la virilitat catalana no hi cabés altre potencia que la que ab aquest verb tan baixament s'indica.

Y aixó's diu rient, plorant, bromejant, enternintse, afirmant, dubtant, triomfant, cayent; y fins morint la fem heróica. Y el qui no la gosa dir rodona la disfressa hipócritament per dirla, perque no se'n pot estar. ¡Mireu com la necessita! La portem clavada al front com un estigma de baixesa.

¡Esborrémsel! Encara que sia ab foch; encara que sia fent seguir la pell, y buidant l'os si cal. Esborremlo. Podem. No hi há fatalitat al món. No hi há res irremisible. Purifiquem la nostra llengua ab un carbó encés com el profeta. Y sia nostre foch l'amor. Cada vegada que obrim la boca per parlar pensem en Catalunya nostra mare, y sobre tot en Catalunya nostra filla. Pensem que nostres fills han de parlar com nos-

altres. Pensem en la gracia d' aquestes boques tan pures, y en la infamia que'ls espera.

Y si ni aixó pot contenirvos, val més que renegueu la vostra llengua; val més que n'apregeu una d'extranya en la que la baixesa us sia menys familiar y prompta. Cobriuvos el cap de cendra; invoqueu una gent civilisada que vinga a civilisarvos, a ofegarvos el parlar ab un altre que us fiqui forçadament a la boca; demaneu a un fuet extranger la força de voluntat que us manca. Perque certament la llibertat en l'ésser propi ha d'ésser la suprema aspiració de tot home y de cada poble; y és la condició d'arribar a tenir una ànima; però quan un home o un poble no se sab valer de la seva llibertat per aquest fi, la esclavitut és cosa desitjable, y l'anorreament més alta sort que la ignominia.

Oh! no'm motejeu d'arrobatat, ni alseu els braços fent la mitja rialla. Aquesta mitja rialla fora encara la senyal major de la nostra impotencia, y el reblament del estigma. No es una qüestió lleugera aquesta: no és una qüestió de policia. Es l'esperit catalá lo que s'hi juga. La paraula és l'esperit mateix que va pels aires: si ella aixeca'l vol, l'esperit ab ella; si s'arrossega per terra, no hi há per l'esperit esperança d'altura. Son les ales. Espolseules, feules lleugeres; sinó ay del auell!

Ja no sé que més dirvos, y és gran ma tribulació; perque si la paraula no salva a la paraula, ¿qué la salvará? Si'l cor del home no mou el cor del home, ¿qué'l mourá? Y si aixó no comença dintre cada hù de nosaltres, mal obrará en l'ànima catalana. Y hem de salvarla, ¿ho enteneu bé? Hem de salvarla. Y cada vegada que obrim la boca és la vida o la mort per ella: és la nostra dignitat humana en perill. Alerta!

JOAN MARAGALL.

Publicat en la Veu de Catalunya el dia 19 de Septiembre de 1908.

et cosaltres, qu' en tots graus, caràcters, estaments representen la
socialitat catalana, se os demana adhesió, ajuda en la major obra
social, en la més transcendent que un poble pugui emprendre's: la puri-
ficació del seu parlar, qu' equival a la purificació del seu esperit,
y, ab ha d' all, la de tot lo qu' en isca. Se tracta, doncs, de la sort del
poble català en aquest món y en l' altre: y d' altre món d' un poble,
ja ho sabem, es la història. Així es lo qu' ara s' posa en votem, menes.

Per aquest fi se constituiria la "Lliga del Bon Mot"
que, com tota institució social viva, neix d' un sentiment general
i imperios. En aquest cas el sentiment es la vergonya: ja vegeu que
de mes imperios no pot haver-hi. Ja fa temps que tot bon català
s' ha d' avergonçat d' errar no mes pas una cosa: perquè la seua
llengua sembla l' heretge de la mala paraula: sembla feta
expressa per dir baixeses, y la seua força expressiva es manifesta
principalment pel rerech, la torpèra. En cap altra llengua el
rerech es tant rerech com en la nostra, y per aquesta causa
se fa rutillo entre els germanes. Vegeu si os convé ^{comunicar} aquesta
una gloria d' aquesta mena.

Aquesta tara prové d' una caeleccia positiva
que es la sobtada energia del nostre esperit al ferse verb: així
no cal dubtar-ne, es una riquesa; així té virtut per ferar la nostra
llengua per demunt de moltes altres, que avuy en el regne del esperit
la dominan y que, si nosaltres volèm, ^{de} seran sens dominats per ella.

Fragmen del autograf de en Maragall de la circular que la Lliga del Bon Mot
dirigi als Sr. Presidents y societats de Catalunya.

La "Lliga del Bon Mot"

A totes les associacions, polí-
tiques, socials, científiques,
religioses, recreatives, etc, etc,
de Catalunya

Srs. President y distingits Socis.

A vosaltres qu' en tots graus, caràcters y estaments representeu la socialitat catalana, se os demana adhesió y ajuda en la major obra social, en la mes transcendent que un poble puga empèndre's: la purificació del seu parlar, qu' equival a la purificació del seu esperit, y, ab la d' ell, la de tot lo qu' en isca. Se tracta, doncs, de la sort del poble catalá en aquet mon y en l' altre: y l' altre mon d' un poble, ja ho sabeu, es l' historia. Axó es lo qu' are 's posa en vostres mans.

Per aquest fi se constitueix la «LLIGA DEL BON MOT» que, com tota institució social viva, naix d' un sentiment general é imperiós. En aquet cas el sentiment es la vergonya: ja veyeu que de mes imperiós no pot havernhi. Ja fá temps que tot bon catalá s' há d' avergonyir d' es-serho no mes per una cosa: perque la seva llengua sembla l' hostal de la

mala paraula: sembla feta expressa per dir baixesas, y la seva força expressiva se manifesta principalment pel renech y la torpesa. En cap altre llengua el renech es tan renech com en la nostra, y per aquesta **excelencia** se fá rotllo entre ses germanes. Veyeu si os convé una gl'oria d' aquesta mena.

Aquesta tara prové d' una excelencia positiva qu' es la sobtada energia del nostre esperit al ferse verb: axó, no cal dubtarne, es una riquesa; axó té virtut per posar la nostra llengua per demunt de moltes altres qu' avuy en el regne del esperit la dominan y que, si nosaltres volém, hi serán demá dominades per ella. Pero som uns mals rics qu' esmerçan el llur tresor en grolleríes y restan miserables en lo de mes válua; som com els pervinguts que per la ostentació insolent de llur fortuna se fan insoportables en la societat de la gent ben nada, y en son foragitats ab fástich.

Cal qu' aixó s' acabi. La renaixença del nostre esperit particular dintre la humanitat civilisada ens imposa una espiritual mesura, y cal que la riquesa de la nostra energia verbal sia derivada a mellors usos. L' assolirho es certament tasca individual, pero d' aquelles que sols ab l' estimul y la col·laboració social poden esser logrades; porque sols en la opinió pública troban sanció humana ben complerta; y també porque en la realisació de semblants fins troba la societat la seva rahó d' esser.

Doncs vosaltres que sou els órgans socials de la nostre terra heu d' acceptar com cosa vostra aquesta empresa de la «LLIGA DEL BON MOT»; y sia quin sia el fi especial de cada corporació, penseu que per demunt d' ell hi ha fins generals dels que ningú pot desentendre's. Y si la dignitat d' un poble devant de la humanitat no es un d' aquestos fins ¿quins hi ha que li sian superiors, digueunos?

Els medis per assolirlo cada corporació veurá quins sian mes adequats a la seva particular naturalesa. Per axó de l'obra del bon mot s' en

diu una Lliga y no una corporació tancada. D' una corporació tancada algú pot restarne fora; pero en una Lliga per la salvació d' un poble ¿qui podria dirse element viu d' aquet poble, si no hi era?

A vosaltres y sobre vosaltres la resposta.

Aquesta circular firmada per la «Lliga» fou redactada per en J. MARAGALL.

La Lliga del Bon Mot

Me sembla que no'ns hem entès en això de la Lliga del Bon Mot. Jo, al menus, no puch pas entendre lo que ara passa. Jo'm pensava que la Lliga del Bon Mot era purament aquell esperit comú de veneració a la paraula humana com a cosa sagrada, derivant, per l'especial amor de la llengua propia, a redimirla de baixesa, aixecantla un xich més cada día envers la llum del Esperit. Y tenía una gran fè en que això no més calía que un ho hagués dit pera que tots hi fossim desseguida, perque en substancia ja hi erem, y sols ens mancava reconèixenshi.

Y creya fermament, que un cop reconeguts, tot serien alegries y abarrassades y un treball més fort y viu: y que, per molt que estessim separats y fins oposats en tota altra cosa, en tocant aquesta, tot se tornaría comunió y armonía.

Y en comptes d'això me trobo ab que, tot just s'ha dit aquest nom, els esperits més alts s'adressen y se contradiuen y se fereixen y mortifiquen y procuren rebaixarse'ls uns als altres, y tothom vol tenir rahò, no per sí, sinó contra l'altre. ¿Què es això, germans? Oh! vergonya! Desfemla, desfemla depressa aquesta lliga, si per això ha de servir: que en comptes d'alçar el nostre esperit, que es a lo que anàvem, el rebaixa

llastimosament, y la nostra paraula que voldem purificar, s'espesseix ab humors tristos.

Però abans de separarnos mirem ben bé allà hont som, per si un dia ens dolia y volguessim retrobàrnoshi. Senyali cada hu ben bé la emprenta de son peu en la terra que trepitja: quedi ben senyalat el trist punt del separarnos, y fentnos un xich enllà miremo y considerem si'ns convé tant descompartirnos.

Veusaquí un que se'n va per amor a la blasfemia. Trist amor! Més, en fí, ¿per quina blasfemia't frisses? ¿Pel «me c. en D.» del carreter quan el cavall ensopega, y del burgès que parla com aquest carrerter? Doncs, vesten, que tú no pots treballar ab nosaltres. ¿Per la blasfemia del home massa desesperat o del filosofh massa reflexiu, quan cerquen més a Deu com més el reneguen? Doncs, no te'n vagis; nosaltres, en aquest lloch, sols anem contra la blasfemia que es paraula baixa, que, per lo demés, cadascú donarà son compte.

Un altre que se'n và per l'amor de la virilitat del llenguatge. Si tú no creus que la major virilitat sia en la noblesa, valdrà més que te'n vagis, porque no podríem pas entendrens; però si es que't pensaves que volíem ramollir la nostra llengua fins tornarla incapàs de passió, vina y abrassemnos, que ningú com nosaltres n' estima la enegía; no més que la volem més noble.

¿Y tots aquests que marxen per amor a la llibertat? Ah, vulla Deu que no hagueu de veure un día una policia forastera ficàrsens a casa, com els nortamericans a la Habana, pera forçarnos a la netedat, mofant la nostra llengua y bandejantla com indigna d'un poble lliure. Ells podríen ferho; nosaltres may hem de demanar semblants intervencions de autoritats que poguem dir nostres. Contra la paraula no volem més arma que la paraula, ni invoquem altra autoritat que aquell albir de bé que, trucant a cada cor de català, sabem que una hora o altra ha de respondre.

Doncs, ¿per què os en aneu? Doncs, ¿què os pensàveu? ¿Què la Lliga del Bon Mot era un cassinet de la dreta o de la esquerra pera murmurar dels de davant y enviar paperets al alcalde? Nò! Alseuse de peu dret: es Catalunya! Es Catalunya en acció del seu verb.

Aquí no hi hà juntes, ni reglaments, ni domicili, ni paper timbrat, ni representacions que hi valguin: tots hi som, cadascú a casa seva, y tots plegats al carrer: tots la representem a tota, y ningú representa a un sol dels seus confreres. Vagi aquest a la iglesia, y l'altre a la logia, y l'altre al club y l'altre a la romeria: si allí pugna pel bon parlar, en allò és nostre, y en lo demás será de qui'l vulla.

La Lliga del Bon Mot es sols un nom pera enardirnos més en l'amor que ja tinguéssim a la nostra llengua, y per ferla millor a la mida de tota nostra esperança. Es perque'ns sentim més junts y, per tant, més forts en la lluita catalana per l'altura humana.

Que cadascú hi treballi com Deu li dongui a entendre y ab tota llibertat; mes demanemnos de tant en tant consell y ajuda, sense recelarse l'un de lo que l'altre fassi. Un crit d'alerta vagi pels aires confortantnos ab el saber que no estem sols y que l'obra avança. Y sia això tota la Lliga: jo no'n coneix altra.

Jo mateix, ara aquí la estich fent, altre la fassi en son lloch y a la seva manera: el pare demunt dels fills, predicant més que rès ab l'exemple: en el casino el companys ab mútuo estímulo o convingudes penyores; societats de cultura ab juntes y conferencies, y la propaganda impresa; el mestre, ab la autoritat del saber; y el rector, naturalment, ab funcions religioses. Més cap d'aquests té per què anar a inquirir en l'esperit particular dels actes que no li pertocuin. No volem inquisidors, ni de l'una ni de l'altra banda.

Som catalans: la unió en la llibertat està en la nostra naturalesa: y

sols lo que fem dintre d'aquest esperit arriba a bé. Femla aixís, doncs,
la Lliga del Bon Mot, y femla tots. Mes, si algun ni aixís hi vol ésser,
que ho digui. O millor, Deu meu, que no ho digui... que no ho digui.

JOAN MARAGALL.

Publicat en la Veu de Catalunya el dia 10 de Juliol de 1909.

Ah! Barcelona...

Quan un fet tan greu y tan pròxim, com fou pera nosaltres la comoció de Barcelona en la última setmana, de juliol, cau dintre del nostre esperit, se produeix en ell una torbació semblant a la que's promou en un estany quan una gran roca estimbada hi cau y s'hi enfonza: que tota l'aigua s'estremeix y arremolina, y el llot que era en son fons s'alsa y s'escampa en ella enterbolintla, y totes les coses que hi nedaven muden de lloch y en confusió pujen y baixen y se mouen en desordre, anant a fons les més lleugeres y surant un moment les més pesantes, y les de les vores al centre y les del centre arreconantse; fins que, la roca al fons ja per sempre ben quieta, l'aigua també va reposantse y cada cosa va tornant a son lloch segons la lley de sa natura, y l'ona s'aplaca, en cercols que s'aixamplen, y s'aclareix a mesura que'l llot se va colant cap al fons altra vegada, fins a restar tersa y immóvil reflectant de nou el cel en sa puresa: aixís mateix el nostre esperit, contorbat per la tribulació, cerca de nou la calma ordenant les passions agitades y la confusió dels pensaments: passen els temors, passa la ira, el judici torçat se rectificava, moltes resolucions tornant endarrera, y el fonamental impuls que'ns regeix la vida suaument avença, segur de son poder, vers aquell ff de bé que és el seu nort y no pot fallarli. Llavors serenament vé la

pregunta que porta al darrera'l bon propòsit:—¿Què ha sigut això? y ¿còm ha estat? y ¿per què? y ¿què cal ferhi?

Aixís ens trobem ara: y no ha calgut menys temps que aquest; tan forta fou la sotregada.

Lo primer que's destría és el pretext, lo que semblà la causa immediata. Contra la guerra: està bé; contra'l poder que arrenca de la llar al fill o al pare pera durlo a morir per una causa que pot ésser justa y noble dintre una rahó fundament nacional o diplomàtica, però que no és popular, que és remota a la comprensió del poble, y que en la realitat del seu sentiment és una atrocitat inesplicable; y el poble s'hi resisteix, se revolta: primèr morir en la revolta justa que deixar que els seus morin per un arbitri del poder o per conveniencia d'altri. Està bé; o, al menys, s'explica. Però ¿què tenen que veure ab això'ls incendis y les profanacions y les rapinyes y l'assensinar gent indefensa o bé insultarla, y destruir instituts de caritat y d'ensenyança, temples que res ofenen, y l'obstinarse després en una estèril alarma?

Llavors vé la segona explicació: la revolució premeditada per un partit polítich que aprofita un estat d'agitació qualsevol pera empeltarhi el seu ideal y avivar el seu esfoç pera conseguirlo. Mes aquesta explicació's destría igualment que la primera; porque, si fós certa, altres senyals s'havien de veure d'aquella premeditació, que la crema y el saqueig; altres masses armades n' haurien sortit, altres homes s'hi haurien posat al devant, altres crits haurien sonat, altra organisació s'hauria descobert en la revolta. ¿Me voleu donar a entendre que l'ideal de cap partit polítich se reduexi a cremar convents, y la seva organisació a tirar escopetades per darrera les finestretes? No us puch creure.

Oh!—poden dirme encara— de la revolució mal organizada o abortada, de la turba que ella llençà al carrer sense saber valérsen, se'n valgueren no més les sectes que tenen per únich ideal l'odi a la Iglesia Católica, y tota aquella gent d'ideal més senzill encara: l'odi pur, el fer mal.

Llavores ens trobem de plè a plè dintre la Pastoral del senyor Bisbe de Vich, que d'això tracta: Satanàs contra Deu, el Principi del Mal contra la Redempció, l'Odi contra l'Amor. Y el remey d'això, senzill y sublim: abressarse a la Creu, sofrir el martiri com una gloria, tornar bé per mal, amor per odi, vèncer simplement per l'exemple de la suavitat en el viure, y de la fortalesa en el morir.

Aquesta hauria sigut la nostra última paraula—y no'n caldria ni una més—y aquest hauria d'ésser el nostre serè y definitiu propòsit, s'ns sentissim ben capassos de seguirlo: y això fora, además, un remey universal, la definitiva instauració de la humanitat en Christ. Però som tals encara, que si tanta fortalesa fos en nosaltres, creguèu que en la major part s'hauria manifestat ben d'altra manera. Y el que no haguem donat senyals ni tan sols d'aquella valentia que cal per portarse com a homes entre homes ens acusa de sobres la mancança de lo que's necessita pera portarse com a sants entre diables. Aixís és que, tot posantnos al devant aquésta, per si un día la humanitat pot assolirla, ens convé començar per la primera, que es la que de moment ens fa més falta.

Y posantnos en el mon d'aquí y el de are comencen per preguntar-nos:— ¿Còm es que aquesta y altres coses que passen a Barcelona, no passen en tal grau en cap més banda?

¿Còm es que de Barcelona s'en diu ja arreu «la ciutat de les bombes», y ara de poch se n'ha dit «la ciutat famosa infame?» No'm vingues-siu ab allò de que'ls que fan el mal son forasters, perque llavores os hauria de dir que major infamia que en ferho hi hà en sofrirlo. Doncs, deixemho còrrer això: som nosaltres. ¿Per què?

Aquesta és una qüestió, en sustancia, d'educació y pel prompte de policia, y per tant del Estat, ¿no es això?; sobre tot la última. Perque si cada ciutadà s'ha de posar a fer d'espia y armarse a casa seva pera anar a trets ab el vehí o ab la turba del carrer, potser li sortiria més a compte anàrsen a viure al Riff o, si vol treballar en pau, mudarse a un

país més civilisat. Donchs, aquesta es una qüestió d'administració pública; però que està dominada per una causa geogràfica.

En efecte, dintre tals y tals graus de latitut hi floreix el desordre social igualment que hi floreixen els tarongers. L'esperit revolucinari hi es fort com el ví, la bruticia de les ciutats sembla regida pel termòmetre, els mendicants hi pululen com les mosques, hi hà molta pols y moltes bullangues, y, ben mirat, no hi son d'origen diferent les bombes, els renechs y la moneda falsa. La bomba y el renech son, sobre tot, una mateixa cosa: un desfogament destructor de la impotencia per crear. L'angel que volgué y no pogué ésser com Deu, blasfemà; el qui odia la societat y no se sent fort pera transformar-la, tira una bomba al mitg de la plaça: el sentiment es el mateix: la impotencia enrabiada.

Ara fixeuse en la nostra excelencia en el renegar y en les bombes comunament, y digueume si no hi veyeu en això un raig de llum... tenebrosa. De mosques, medicants, escombraries, pols y bullangues ne tenim poch més o menys lo que'ns pertoca; però la bomba y el renech son la excelencia nostra.

Donchs senyal de que'l nostre mal és la impotencia: una impotencia social superior—diguèmhó aixís—a la dels altres pobles semblants nostres; y que's manifesta a Barcelona més, com més gran població s'ha anat fent. Heusaquí una gran conglomeració d'energies individuals que no han pogut crear un organisme social proporcionat a la seva massa, mal incorporada encara a la total del Estat que ha de vigilar, y que pateix del mateix mal sense sentirsen tant com nosaltres. Y a n'aquest Estat, com a un poder estrany, li demanaríem lo més urgent: política, força armada, lleys, lleys... y que nosaltres ja farem escoles, per després.... Policia, represió, escoles, lleys... bah! remeys per fora.

¿Què no ho veyèu que lo que'ns manca és l'amor? ¡Mancança horrible, però és això! Això, que en el descontent de la vida es odi, y en el content,

egoisme: tot plegat lo mateix, falta d'amor, y l'amor és el primer perquè social, y el regenerador d'organismes, y la potencia: la única. Sense això tot serà en và. Mes ¿còm cobrarlo? Jo os diré: en el dolor que vinga.

Catalunya, Barcelona, has de patir molt, si vols salvarte. Has d'acceptar les bombes, y el dol, y el robo, y l'incendi: la guerra, la pobresa, la humiliació, y les llàgrimes: moltes llàgrimes; fins que del fons del teu sanglotar salti la guspira que t'abrandi el cor en un amor qualsevulla— jo no sé ara en quin, però en essent amor tots son iguals. Tot amor es valentia, potencia, creació y virtut social; ab ell se pastan els pobles; sols en el dolor podrás trobarlo. Qui no pateix, no pot dir ben bé que estimi; y ¡ay! d'aquell que pateix sense l'amor! Cerca l'amor en ton dolor, ah! Barcelona, — y qui no hi vulgui ésser en això, que s'en vagi. Y si al cap-d'avall resultés que'ns en havíem anat tots, al mirar Barcelona deserta, Catalunya desolada, qualsevulla viatger podría dir: Aquí hagué potser una gran població; però per cert que may hi ha hagut un poble.

JOAN MARAGALL

Publicat en la Veu de Catalunya el 1 d'Octubre de 1909.

La Iglesia Cremada

Jo may havia oit una missa com aquella. La volta de la iglesia esgalabrada, les parets fumades y escrotonades, els altars destruïts, ausents, sobre tot aquell gran buit negre al fons hont fou l'altar major, la solera invisible sota la pols de la runa, cap banch pera seure, y tothom dret o agenollat de cara a una mesa de fusta ab un Sant Christ demunt, y un torrent de sol entrant per l'esgalabrat de la volta ab una munió de mosques dançant en la llum crúa que aclaría tota la iglesia y feya semblar que oïem la Missa al mitg del carrer. El sol queya de plè en la mesa de fusta hont el capellà, pobrement ornamentat, celebrava, mentres en el chor, sense barana, cantaven els altres, arrambats a la paret pera no caure endavant...

Jo may havia oit una missa com aquella. El Sacrifici era allí present, viu y sanchnant, com si el Christ tornés a morir pels homes, y altra vegada en el Cenacle deixés el seu Cos y la seva Sanch en el Pà y el Ví. El Pà y el Ví semblaven fets de fresch: la Hostia semblava palpar, y el Ví, al ésser abocat al càlzer, a la llum del sol, semblava sanch que rajava... Jo may havia oit una Missa com aquella.

Y estich ben cert que tots els que erem allí, devant del Sacrifici celebrat en la pobre mesa de fusta blanca, devant del Christ maltractat, que era tot son ornament, entre la pols y la runa y el vent y el sol que entra-

ven, y sentint encara entorn nostre'l rastre de destrucció y blasfemia que de tant poch havien passat per aquell mateix aire hont ara tornava a ferse present el Sacrifici, el sentíem com may l'haguessim sentit y ens penetrava ab una virtut nova y actual, com sols poguessin haverla experimentada'ls primers cristians perseguits y amagats en un recó de les catacumbes, delitantse majorment entre'l perill y la negació, en la inicialció del Misteri redemptor...

Y llavors m'assaltà el pensament, el sentiment, de que la Missa sem pre hauría d'oirse aixís, y'm semblà que després d'oferir el Sacrifici, el capellà se girava de cara a la gent que anaven entrant encara pel portal sense porta, la gent del carrer, corpresos al passar, de veure al descobert la celebració del Sant Misteri y aturantshi encantats; y que'l capellà—dich—se girava y deya, cridant a la gentada:

«Entreu, entreu, la porta es ben oberta: vosaltres mateixos vos la heu oberta ab el foch y el ferro del odi: y ara heus aquí que trobeu a dintre'l Misteri més gran del Amor rediviu. Destruint la iglesia triomfant heu restaurat la iglesia de dolor, la que's fundà pera vosaltres, els pobres oprimits, els desesperats... Y com ara la veyeu tancada, enriquida per dintre, amparada pels que hi venien a adormir el seu cor en la pau de les tenebres, vosaltres, ab la vostra pobresa, y la vostra rebelió y la vostra desesperació n'heu embestit la porta, y en els murs tan fermes heu obert la bretxa, y os la heu reconquistada. Y a nosaltres, els seus ministres, heu tornat, ab la persecució, l'antiga dignitat, y a la nostra paraula la eficacia ab la vostra blasfemia, y al Misteri de la Sanch una virtut ja quasi desconeguda, ab la sanch nova que s'ha vessat en la lluita. ¡Qué es estrany! El foch ha construït, la blasfemia ha purificat, l'odi al Christ ha reinstaurat al Christ en sa casa... Aneuhi entrant, aneuhi entrant, aquí el trobareu com encara no'l conexíau, com Ell es en vida y veritat, com Ell vol ésser conegut per tots, y sobre tot per vosaltres...»

¡Quant astorada, eh?, s'haría quedat la gent, quant muda y boca

badada, si el capellà s'hagués girat sobtadament dientlos aquestes o semblants paraules! Y jo estich en que les digué, o que tals paraules estaven en els aires d'aquella iglesia cremada; porque jo les vaig sentir, no sé com, però si sé que'm retrunyíen per dintre, que m'aixordaven. Aixís, quan en el moment august, el sacerdot alçà devant la gent la Hostia y e Cálzer, el Christ se'm feu tant present, tant viu en el meu cor, que no puch dirho... Jo may havia oit una Missa com aquella; y, en comparació, puch dir que may havia oit una Missa. No ho sabém, no ho sabém lo que és això; y potser la major part dels cristians ens n'anem d'aquest món sense haver conegut encara a Christ. Ja es prou que aquesta gent ens l'hagi hagut de donar a conèixer ara de tal manera.

Sí, ara ho veig, la Iglesia en viu de la persecució, porque nasqué consubstancial ab ella, y el seu major perill està en la pau. Per això cobra força del poble al perseguirla quan la veu triomfant. Perque'l Christ ho digué als seus deixebles que sempre foran perseguits: aixís es que quan no son perseguits pels poders d'autoritat, ho son pels miserables que, sense saberho, volen tornarla a son estat de dolor.

Perque aquesta es la lley del amor: patir pera no adormirse, ésser contrariat pera agafar major empena; ésser oprimit pera esclatar. Y les multituds, fins mogudes per l'odi, actúen aquesta lley y la obeeixen sense coneixement, fent atrocitats, esgarriantse per mil camins en les tenebres, cercant sortida a la llum.

Aixís vos haurà sobtat moltes vegades una certa semblança que les sectes antisocials tenen ab la primitiva Iglesia cristiana: s'hi assemblen en que invoquen com ideal un estat d'humanitat més perfecte; en que en nom d'ell abominen dels satisfets; en que treballen sobretot entre els pobres, els ignorants y els desesperats y en que'ls seus apòstols y seguidors quan convé saben morir.

¿D'hont els vé aquesta tè y aquest valor? ¿no vos ho heu preguntat may, vosaltres, tot condemnantlos? ¿La teniu vosaltres aquesta valentia

pera defensar la vostra fè? Y l'aurieu de tenir major, perque vosaltres professeu la fè del Christ, que es la veritable y segura, mentres que'l seu ideal no s'alsa ni un pam de terra. Doncs ¿què es això?

Jo vos ho diré: que la seva, encara sense llum, es una fè viva, y la vostra, ab y venirne de sigles la llum del cel, es una fè morta. ¿Què feu vosaltres pera sostenir la vostra fè? ¿què fan ells? Vosaltres la professeu maquinalment, com una rutina; cumplint ab certes pràctiques exteriors fins y a tant que no vos impliquen fadiga ni perill. Ells practiquen la seva ab esforç y no's miren a arriscarhi fins la vida. Doncs ¿de què os serveix a vosaltres la llum, si os heu tornat cegos? Mes ells tenen els ulls tan oberts que'l rajolí de sol de justicia que's filtra per la seva tenebra abasta a illuminarlos d'una manera que ja no es pera'ls vostres ulls. Ells son el càos que vol brillar a la llum; mes a vosaltres la llum que us toca ja es en và y mor en vosaltres mateixos, perque heu perdut la transparència y el brill y no podeu retornarla.

Mes ells no veuen el Christ y van contra la seva Iglesia, es dir, contra vosaltres. ¿Per què? Perque entre vosaltres no hi està bé; perque hi troben massa pau, massa ordenació, massa acabament. Y el seu cor atormentat per la ignorancia, per la pobresa, per la impotencia del seu desitg, no vol pau, que vol guerra; no vol ordre que vol desordre; no vol acabament, sinò començament y novetat. Per això, a la seva manera, s'han fet una altra iglesia. Com que us prenen a vosaltres per la Iglesia del Christ, y se l'afiguren ocupada per la pau, ordenada, acabada, n'hi aixequen devant una altra sense Christ, caòtica, perseguida, plena de torment y no sense esperança. Aquesta és la seva, és per segons ells la bona, es la que s'ajusta a la seva fè inquieta y per això, viva. La fè s'adorm en la quietut, y a la fi mor. Per això Sant Pau digué que de la fè, la esperança y la caritat, la major era la caritat; y l'últim y major manament de Jesús fou el del amor: perquè l'amor no pot estar quiet, y

aixís sols ell pot mantenir despertes y vives totes les demés virtuts que sense l'amor es com si no fossin.

Y heusaquí el vostre mal: que en la Iglesia de Christ hi cerqueu massa la pau, que hi entreu sense l'amor, que os hi adormiu, que se os hi està morint la fè!

Penseuho bé ¿què l'hi aneu a demanar vosaltres al Christ en sa Iglesia? Hi aneu ab pas esmortuit, a cercar no més la quietut sota ses voltes y això sinó es per pura vanitat, a oblidar vostres quefers y vostres inquietuts, a reposar de les vostres fadigues si'n teniu, y si no a entretenir els vostres ocis, a bressar la vostra lassitut en la lenta majestat dels cants sagrats y dels núvois olorosos del encens: a dormir. Y ¿què li demanéu al Christ, si es que encara os resta l'esma de demanarli alguna cosa? Li demanéu pau, quietut, oblit, que aparti de vosaltres la tribulació y la amargura, que os dongui un bon són.

Doncs no es aquesta la pau del Christ. «La meua pau os dono, la meua pau os deixo»; digué: la «meua», que no es la pau d'aquest món. Mes vosaltres voldríeu instaurar la Iglesia en la pau del món, y per això els altres, quan us hi veuen, no hi poden entrar que no se'ls alci del pit inquiet un clam de guerra y se rebelen omplint el temple del clamor de la blasfemia, y en foragiten ab terror als fidels mitg adormits, insulten o sacrificuen als ministres del altar, y tomben l'altar y trenquen als sants de pedra y cremen la iglesia y la fan caure en runes. Y llavors, perseguida, atropellada, fumejanta, tacada de sanch y de blasfemia, buida de cants y de la pau del món, sense portes ni altars ni parets ni volta, plena de vent y de sol y de pols y de mosques... y de dolor, aquella és pera ells la Iglesia del Christ que moria en creu.

No li torneu a pendre al reedificarla; no vullau alçarne les parets més fortes, ni la volta més ben closa, ni hi posèu portes millor forrades de ferro, que no està en això la seva millor defensa... y tornariéu a adormiushi; ni tampoch demanéu massa protecció de l'Estat per ella; ni vullau

gaires diners dels rics pera referla, que'ls pobres no puguin pensar que es cosa de l'altra banda y en rebin ab rezel el benefici. Que se la refassin ells: aixís podrà ésser al seu modo, y sols aixís se l'estimaràn.

¿Os pensèu que may ho faríen? Oh! que la vegin com ara és: fumada, caiguda, miserable, abandonada dels rics que no hi troben son confort; abandonada del Estat, que ja os la defensava interessadament o de mala gana; prosseguiuhi el vostre ministeri senzillament, toçudament, a prova del abandono, a prova de la miseria, als rigors del sol y del fret y la pobresa; que os hi vegin patir, que os hi vegin morir ab el Pa diví a les mans... y els pobres vindrán, no'n tingueu dubte; els pobres hi anirán acudint: primer per mofa; després, ab curiositat, ab interés, ab admiració; y quan els tingueu allí, digueulos planament la paraula santa, clarament per les seves orelles, tal com ella fou dita, justament pera orelles com les seves; doneulos el Pa y el Ví de la Eucaristía ab el gest senzill ab que Jesús degué donarlo, y digueulos les seves mateixes paraules... y els pobres os reparàn la Iglesia, jo os ho aseguro.

Sempre m'ha semblat que l'Iglesia patía per manca de divulgació de la paraula sagrada. Jo no'n soch doctor y no sé perquè les coses s'hi fan com s'hi fan, ni tampoch puch dir exactament com podrien fershi d'altra manera; però quan veig el modo com estàn en el temple la major part de la gent, el modo com oeixen missa, la seva passivitat devant la tremenda energia del Sacrifici d'Amor que en l'altar se celebra, la seva ignorancia de les paraules sublímiques que en ell son dites, y la consegüent distracció o ensopiment que s'apodera d'ells mentres devant seu està passant la cosa més forta y més interessant d'aquest món y del altre, no puch menys de pensar:—¡Déu meu! quanta sublimitat, quanta energia ineficaç, quanta riquesa perduda! La baranella del presbiteri se'm figura espessíssima muralla que no deixa passar ni una espurna d'aquell foch sagrat, ni un raig de la resplandor del Sant Misteri que en l'altar flameja y brilla. Tot allò que's feu y que's digué pera redempció de les

gents, pera edificació de les ànimes, passa allí, lluny de les gents, incommunicat al seu sentit, mut per les ànimes. Jo prou sé que tots els cristians tenen obligació de saberho lo que allí passa, que algún día els hi ha sigut ensenyat, y que se'ls reclama una adhesió íntima y tota d'una pessa a tot lo que'l sacerdot diu de baix en baix, o en veu alta, però també veig que la gent ha oblidat aquella remota ensenyança, que no més sab molt per alt lo que allí passa, y que aquesta adhesió íntima y passiva a les paraules y als fets del sacerdot, no's pot sostenir sense un estímul present y constantment renovat, porque requeriria una finesa espiritual o un fervor místich que no pot suposarse ni exigirse sinó en algunes ànimes rares y escullides, y que'ls llibres devocionaris que solen posarse en mans de la gent—que saben llegir—s'ha de confessar que no basten a promòurel, y fins cal dir que devegades més aviat l'adormen o l'ex-travien.

Mentres que jo m'imagino que si s'expliqués en alta veu y ben comprensibles per tothom els salms fortíssims del començament y si fossin llegides, cridades, al poble les paraules de foch de les Epístoles de Sant Pau, que's poden ben dir adressades a tots els homens de tots els temps; si fos anunciat cada día a la gent l'Evangeli, en la divina simplicitat dels seus passatges; si'l sacerdot oferís l'incruent Sacrifici pels fidels, de modo que ells ho sentissin; si'ls mostrés el Pa y el Ví tremolant y fentlos tremolar, del inagotable sentit de les paraules que'n fan el Cos y la Sang de Déu, y tothom consumés ab éll el sacrifici, y la Comunió ho fos en tot el sentit de la paraula... ah! ja n'estich ben cert que la gent no's distreurién ni s'adormirién; jo n'estich ben cert que per cada un fora aquella l'hora de més forta activitat espiritual del dia o de la setmana; jo n'estich ben cert que la «gent que van a Missa» serien en tota cosa ben diferents de lo que son ara; y també estich cert que molts que ara «ja» no hi van, «encara» hi anirién, y sempre hi anirién y el Christ regnaria d'altre modo entre'ls homes.

Ara els que «ja no hi van» os han cremat l'Església; perdonèulos, perquè de ells sí que pot ben dirse «que no saben lo que fàn», y que de no saberho, no'n tenen pas tota la culpa. Feu que ho sàpiguen: els Doctors de la Església han de dir còm, però feu que ho sàpiguen: y ja que ells, ab el foc y el ferro y la blasfèmia han violat el sant rescinte, no tornèu a tancar-lo, sinó cridèulos a éll, tal com ells se l'han obert, omplintlo de runes y de sanch y de dolor. Si reedifiqueu les runes, no n'esborreu la sanch, no poseu bàlsam al dolor; perquè no hi ha millor esqué ni engranall pera atreure als mals contents y als que pateixen... als dolents, si'ls voleu dir dolents, que no sé si heu pensat be lo just, que es el doble sentit d'aquesta paraula que te per tota rel el Dol.

JOAN MARAGALL.

Publicat a la Veu de Catalunya el dia 19 de Desembre de 1909.

RF-1-7

Preu, 0'35 pfas.

LLIBRA DEL BON MOT

Montesión, 3, bis, baixos. - Barcelona